

HELENA CIĄŻEŁA

KATASTROFA EKOLOGICZNA – OD PROGNOZY DO RZECZYWISTOŚCI. GLOBALNY PROBLEM REFLEKSJI FILOZOFICZNEJ W POLSKIM LUSTRZE

Streszczenie. Żyjemy w czasach cywilizacyjnego przełomu. Ludzka aktywność skierowana na podporządkowanie sobie środowiska naturalnego doprowadziła do jego dewastacji, niosącej katastrofalne skutki dla dalszego trwania ludzkości. Naukowe prognozy, publikowane od października 2018 roku, ukazują realne zagrożenie globalną katastrofą klimatyczną w najbliższych latach jako oczywisty scenariusz w przypadku niepodjęcia skutecznej próby przeciwdziałania zagrożeniu. Powstrzymanie katastrofy staje się coraz trudniejszym zadaniem dla społeczności ludzi obecnie żyjących. Artykuł koncentruje się na zagadnieniu reakcji na wspomniany kryzys w dyskursie filozoficznym. W świetle przeprowadzonej analizy wiele wskazuje na to, że w filozofii współczesnej zagrożenie globalną katastrofą nie wywołuje wyraźnej reakcji jej przedstawicieli. Przeprowadzona analiza zmierza do ukazania przyczyn tego stanu rzeczy.

Słowa kluczowe: globalna katastrofa klimatyczna; filozofia współczesna; polska filozofia współczesna; filozofia odpowiedzialności; ekofilozofia

1. Wstęp – czas przełomu. 2. Problem zwrotu w refleksji filozoficznej. 3. Polski wymiar debaty. 4. Zakończenie.

1. WSTĘP – CZAS PRZEŁOMU

Mówienie o czasach przełomu w obecnym świecie może zabrzmieć banalnie, ponieważ praktycznie w każdej dziedzinie życia stoimy wobec wydarzeń o charakterze przełomowym, a nasze życie codzienne wydaje się składać z mniejszych lub większych „przełomów”. Problem polega jednak na tym, że wśród radykalnych zmian i zwrotów nie zawsze dostrzegamy wydarzenia kluczowe dla rozwoju naszej cywilizacji.

Zwrot, który mam na myśli, wiąże się bezpośrednio z rozpoczętą w październiku 2018 roku publikacją raportów IPCC

(The Intergovernmental Panel on Climate Change), dotyczącą zmian klimatu i zagrożenia katastrofą klimatyczną, które to raporty uznane zostały za przełom w postrzeganiu tych zagadnień (IPCC 2018). Katastrofa klimatyczna¹ postrzegana była najczęściej w perspektywie przyszłego, odległego zagrożenia. Po publikacji wyżej wspomnianych raportów uznana została za wyzwanie aktualne w sensie najbardziej dosłownym. Przestała więc być problemem przyszłych pokoleń, a zaczęła być naszym problemem (Ciążela 2021b).

Uświadomienie sobie, że procesy, które traktowane były powszechnie jako dotyczące bliższej lub dalszej przyszłości, stały się naszą teraźniejszością, jest niewątpliwie zwrotem, sięgającym wprost naszej egzystencji, tym, co wymaga zmierzenia się z problemami, które z reguły odkładane były na później. Skala zagrożenia i powaga sytuacji wymaga, jak należy sądzić, radykalnych zmian, sięgających podstaw cywilizacji. W definicję obecnego zagrożenia wpisany jest bowiem organicznie jego antropogeniczny charakter. Zwiastowana katastrofa nie jest zjawiskiem zewnętrznym wobec ludzkiej aktywności, ale jej bezpośrednim następstwem. Wynika wprost z faktu oparcia rozwoju cywilizacji na wykorzystaniu na masową skalę paliw kopalnych, zwiększających radykalnie ilość gazów cieplarnianych, powodujących ocieplanie klimatu, prowadząc do katastrofalnych konsekwencji w funkcjonowaniu środowiska (Wallace-Wells 2019). Problem polega jednak na tym, że radykalna reorientacja gospodarczych podstaw cywilizacji współczesnej jest zadaniem o skali wręcz niewyobrażalnej, które musi zaangażować miliardy ludzi, zmuszając

---

1 Określenie katastrofa klimatyczna jest w tekście traktowane jako konkretyzacja katastrofy ekologicznej. Problem polega na tym, że określenie „ekologiczna”, odnoszące się do ekologii jako nauki, skojarzone zostało z filozoficznymi spekulacjami Arne Naessa, określonymi przez niego jako „ekologia głęboka”. Popularność „ekologii głębokiej” doprowadziła do dystansowania się od określenia „ekologiczna” zarówno na gruncie badań naukowych i popularyzacji nauki (Rich 2020, 180-183), jak i filozofii (Latour 2009, s.70). Traktowanie określenia „ekologiczny” jako zawłaszczonego przez „ekologię głęboką” odrywa kwestię katastrofy klimatycznej z szerszego kontekstu analiz ekologicznych i katastrofy ekologicznej, obejmującej również inne zagadnienia.

ich do radykalnego ograniczenia swojej aktywności, dotychczasowych wyobrażeń o życiu i posiadanych oczekiwań. Zmiana ta, traktowana jako perspektywiczne zadanie, przed którym staną przyszłe pokolenia, budzi zdecydowanie inne refleksje, przemyślenia i emocje, niż rozumiana jako wyzwanie aktualnie stojące przed naszą generacją w całym swoim ogromie i radykalizmie. Dotyczy ono nie tylko zmiany form aktywności, ale również zmian w myśleniu o otaczającym świecie. Sformułowania nowych problemów i ich teoretycznych konsekwencji obejmują nie tylko podstawy cywilizacji współczesnej, ale również sposoby ich konceptualizacji. Stawiają w nowym świetle pytania o poznawalność rzeczywistości, status nauki i granice ludzkiego poznania, miejsce człowieka na Ziemi i dobro, które powinien realizować w swoim postępowaniu. Pytania te dotyczą zarówno całej ludzkości, jak i każdego z jej członków indywidualnie. Chodzi przede wszystkim o to, jak rozumieć klasyczne wartości – Prawdę, Dobro, Piękno – w perspektywie faktu, że nasze dalsze istnienie zależy od naszej woli i jest kwestią naszej odpowiedzialności.

2. PROBLEM ZWROTU W REFLEKSJI FILOZOFICZNEJ

Zasadniczą kwestią definiowania każdego zwrotu jest określenie przesłanki, która pozwoliłaby uznać konkretny moment historii za przełomowy. Jego wyznaczenie ma charakter diagnozy, którą w tradycyjnych kategoriach określić należałoby jako moment przejścia zmian ilościowych w jakościowe. Rozstrzygnięcie tego rodzaju wymaga jednak perspektywy czasowej i zbioru faktów, które potwierdzałyby osiągnięcie tej nowej jakości.

W odniesieniu do kwestii tak aktualnej, jak urealnienie perspektywy katastrofy klimatycznej, mamy do czynienia z wydarzeniem, któremu brak jeszcze wspomnianej perspektywy. Co więcej, obok elementów zakłócających, towarzyszących tej problematyce już od pewnego czasu (np. perspektywa tzw. „zielonej rewolucji energetycznej”, polegającej na stosowaniu nowych technologii, które mają

zneutralizować wpływ człowieka na środowisko, chociaż okazują się nie mniej opresyjne niż technologie dotychczasowe – Gates 2021), mamy do czynienia ze zjawiskami zupełnie nowymi, komplikującymi postrzeganie rzeczywistości (Pitron 2020) (np. pandemia Covid-19 czy następująca po niej eskalacja wojny w Ukrainie). Nie tylko odwracają one uwagę od problemu katastrofy klimatycznej, ale generują nowe problemy, sprzyjające odsuwaniu działań nakierowanych na zapobieganie jej na dalszą przyszłość.

Spoglądając w przeszłość stwierdzić musimy, że w świetle literatury przedmiotu mamy do czynienia z dwoma nurtami prognozowania wzywającymi do działań, mających powstrzymać ową katastrofę. Pierwszy z nich to nurt, który można określić jako perspektywę „Statku Kosmicznego Ziemia” (*Earthspace*) (Jelewska 2012, 166; Ward 1966, 1983; Jacobs 2016; Buckminster Fuller 2019; Peccei 1987; Ciążela 2018), zwracający uwagę na skończoność zasobów naszej planety i lawinowo narastające niebezpieczeństwo ich wyeksploatowania (Ehrlich 1968; Meadows, Meadows, Randers, Behrens III 1973; Ciążela 2006). Na tym nurcie koncentrowała się uwaga opinii publicznej w drugiej połowie XX wieku. Drugi nurt dotyczył profesjonalnych badań nad klimatem i obserwacji, dotyczących wpływu na środowisko planety narastającego uzależnienia ludzkości od paliw kopalnych. Przez długi czas miał on bardzo elitarny charakter, chociaż analizy poczynione w tym nurcie miały doniosły i narastający wpływ na politykę globalną (Rich 2020).

Należy podkreślić, że oba nurty spotkały się z krytyką ze strony środowisk zainteresowanych kultywowaniem i rozwijaniem dotychczasowych strategii rozwoju oraz oba zostały przez te dążenia „zneutralizowane”. Nurt ekologiczny przeszedł drogę od pierwszego raportu dla Klubu Rzymskiego (Meadows, Meadows, Randers, Behrens III 1973) i postulatu strategii zerowego wzrostu do

ideologii „rozwoju zrównoważonego”², który w swojej rozwiniętej postaci stał się zbiorem nieobowiązujących postulatów, odkładających kwestię reorientacji zasadniczych wektorów rozwoju cywilizacji w bliżej nieokreśloną, ale, jak można sądzić, odległą przyszłość. Nurt koncentrujący się na kwestiach niebezpiecznych tendencji, związanych z rozwojem klimatu, stanął w obliczu kampanii tzw. „denialistów klimatycznych” (D’Ancona 2018; Maslin 2018), negujących naukowy charakter dokonywanych prognoz, którzy przez lata ograniczali i osłabiali jego wpływ na opinię publiczną.

Debata wokół katastroficznych prognoz miała rozmaite wymiary. Przede wszystkim publicznie negowano ich naukowy charakter. Podważano ich założenia metodologiczne i merytoryczne. Wykorzystywano słabości ówczesnych narzędzi prognostycznych, a nawet niekorzystne dla prognozujących zbiegi okoliczności. Popularyzowano filozofie, głoszące kult żywiołowego i spontanicznego rozwoju, negujące możliwość prognozowania przyszłości (neoliberalizm i postmodernizm). Jednak walka z negatywnymi prognozami nie sprowadzała się jedynie do publicznej dyskusji. Przybierała ona również postać różnego rodzaju działań prześladowczych, oszczerczych i ośmieszających kampanii propagandowych, łamania karier, odmawiania funduszy na prowadzenie badań. Ich ofiarą padły nie tylko takie organizacje, jak Klub Rzymski czy programy badań nad zmianami klimatu, ale również rozwijająca się dynamicznie od lat 60. nauka – futurologia. Koncentracja na zmianach klimatu przyniosła ofensywę przywołanego już „denializmu klimatycznego”, a więc programowej negacji obiektywizmu badań naukowych, dotyczących zmian klimatu, który to ruch w sposób bardzo wyraźny

---

2 Koncepcja rozwoju zrównoważonego została sformułowana w 1987 roku w Raporcie Światowej Komisji do Spraw Środowiska i Rozwoju, powołanej przez Sekretarza Generalnego ONZ pod kierownictwem Gro Harlem Brundtland: *Nasza wspólna przyszłość. Raport światowej Komisji do spraw Środowiska i Rozwoju (Nasza wspólna przyszłość 1991)*.

odcisnął swoje piętno na stanie świadomości społecznej pierwszego dwudziestolecia XXI wieku.

Efektom tych wszystkich działań stała się wyraźna marginalizacja problematyki katastrofy klimatycznej na forum publicznym. Intelktualiści należący do głównego nurtu debaty odnosili się do tej tematyki z rezerwą. Pewien przełom wiązał się z narastającą presją ze strony coraz bardziej alarmujących danych, której wyrazem stało się uhonorowanie Ala Gore'a Pokojową Nagrodą Nobla w 2007 roku (Gore 2007; 2008; 2018), a następnie opublikowanie w Wielkiej Brytanii tzw. „raportu Sterna” (Stern 2009; 2010), przedstawiającego realność zagrożenia katastrofą klimatyczną³. Stopniowa rewaloryzacja znaczenia badań naukowych na forum publicznym doprowadziła do podjęcia międzynarodowych zobowiązań sformułowanych w *Porozumieniu Paryskim* (2015). Jednak za moment przełomowy uznac należy publikację serii raportów IPCC radykalizujących dotychczasowe prognozy, rozpoczętą w październiku 2018 roku.

Postępujące wyniszczanie zasobów naszej planety oraz konieczność radykalnego zwrotu w strategii rozwoju cywilizacji nie jest więc problemem nowym, a postulaty radykalnych zmian nie są nową diagnozą i zdefiniowaniem nie występującego dotychczas zagrożenia. Jednak problem polega na tym, że nigdy w dotychczasowych debatach nie mieliśmy do czynienia z tak otwartym i jednoznacznym oparciem diagnozy na równie jednoznacznych danych naukowych. Debaty dotychczasowe, chociaż odwoływały się do nauki, nie miały za sobą tak jednoznacznych argumentów i tak jednoznacznego stanowiska środowisk naukowych. Poprzednie diagnozy i analizy, poczynając

---

3 Ilustracją tego zwrotu może być porównanie dwóch, powstałych w stosunkowo krótkim odstępie czasu, publikacji Antony'ego Giddensa – *Europa w epoce globalnej* (Giddens 2009) i *Katastrofa klimatyczna* (Giddens 2010) – uznawanego na przełomie pierwszego i drugiego dziesięciolecia XXI wieku za jednego z najważniejszych europejskich intelektualistów. O ile w pierwszej z nich problematyka zagrożeń ekologicznych wydaje się zupełnie nie istnieć, o tyle w drugiej awansowała do rangi poważnego problemu, zasługującego na postawienie w centrum refleksji.

od *The Population Bomb* (Ehrlich 1968) i *Granic wzrostu* (Meadows i in. 1973), budziły poważne wątpliwości metodologiczne, prowadząc do długotrwałych debat na temat ich merytorycznej wartości. Obecne badania nad zmianą klimatu są oparte na rygorystycznej metodologii, przestrzegającej surowych standardów i nie budzą poważnych wątpliwości (Cowie 2009; Maslin 2018; Popkiewicz 2012; Popkiewicz, Kardaś, Malinowski 2019), a negacjoniści wywodzą się z reguły spośród ludzi nie zaliczających się do profesjonalnych badaczy tego obszaru, reprezentujących bardzo często dyscypliny co najwyżej luźno związane z głównym nurtem badań. Radykalna redefinicja skali zagrożenia, dokonana przez uchodzącą za umiarkowaną i kompromisową IPCC (Stern 2010), została odebrana jako sygnał alarmowy, który nadał zupełnie nowy sens oraz nową jakość wystąpieniom, podkreślającym realność zagrożenia, takim jak protest Greta Thunberg czy publikacjom, ukazującym gwałtowność i skalę dokonujących się zmian.

Znamienne jest, że humanistyka i filozofia okazują się mało wrażliwe na dokonujący się zwrot. Nie jest to zjawisko nowe. Chociaż myślenie w kategoriach katastrofy globalnej pojawiło się na gruncie filozofii stosunkowo wcześniej, a autorzy tacy jak Georg Picht (Picht 1981) czy Hans Jonas (Jonas 1996) przedstawili logiczne, spójne, dojrzałe koncepcje, które dzisiaj mogą być uznane za wciąż aktualne odpowiedzi na wyzwania współczesności, to nie zyskali oni szerszego odzewu. Kontekstem tej recepcji była napastliwa krytyka i stygmatyzacja środowisk, stawiających problem katastrofy ekologicznej na gruncie nauki, której ofiarą stali się Paul Ehrlich i Klub Rzymski. Niewątpliwie na marginalizację idei filozofii odpowiedzialności wpłynęła również ogólna atmosfera ówczesnej filozofii, w ramach której wielka antypozytywistyczna rewolta lat 60. nie sprzyjała popularyzacji postaw realistycznych, odwołujących się do naukowego obrazu świata.

Podobnie potoczyły się losy nurtu, który wyrósł z krytyki katastrofizmu ekologicznego, koncentrując się na pozytywnych strategiach

przewycięzania kryzysu ekologicznego (Weizsäcker, Lovins, Lovins 1999), a więc filozofii rozwoju trwałego i zrównoważonego. Nawet najbardziej oryginalne propozycje, podejmujące te zagadnienia, jak *Jeden świat. Etyka globalizacji* Petera Singera (Singer 2006) czy rozważania Petera Sloterdijka o antropocenie (Sloterdijk 2021), nie zainspirowały poważnego ruchu intelektualnego, który odcisnąłby wyraźne piętno na stosunku filozofii współczesnej do omawianego zagadnienia.

Znacznie większe zainteresowanie budziła refleksja environmentalistyczna, określana w Polsce jako ekofilozoficzna, stanowiąca ważny element antypozytywistycznej rewolty intelektualnej lat 60. XX wieku. Podejmuje ona zagadnienia kryzysu cywilizacji współczesnej z perspektywy jej historii, prehistorii oraz krytyki mechanizmów dotychczasowego rozwoju z perspektywy relacji między człowiekiem a przyrodą traktowanej jako fundamentalny problem dziejów ludzkości. Zadane w tamtym momencie zasadnicze pytania ukierunkowały refleksję filozoficzną na poszukiwanie uniwersalnych formuł, takich jak życie zgodne z naturą Henry'ego Thoreau (Thoreau 2018; Dzwonkowska 2019), ekologia głęboka Arne Naessa (Deval, Sessions 1995; Hoły-Łuczaj 2018), hipoteza Gai Jamesa Lovelocka (Lovelock 2003; 2009), ruch New Age (Capra 1987; 1995; 2001) itp. Nadały one ton poszukiwaniom wspomnianej orientacji. W stosunku do kryzysu cywilizacji współczesnej jej rola jest jednak niejednoznaczna. Niewątpliwie dostrzega się w niej problem, jakim jest możliwość globalnej katastrofy, przenosząc główną płaszczyznę debaty w sferę zagadnień fundamentalnych i trudnych do operacjonalizacji. Klasycznym przykładem może być słynne rozróżnienie na antropocentryzm i biocentryzm, prowadzące do oskarżeń o lekceważenie interesów i dobrostanu ludzkości, czy nieweryfikowalna hipoteza Gai⁴. Paradoxy i radykalne pomysły Naessa i Lovelocka w praktyce stały się

---

4 W kontekście hipotezy Gai niezwykle inspirująca wydaje się polemika Petera D. Warda (Ward 2010).

jednym z najważniejszych źródeł sprowadzania debaty o katastrofie ekologicznej do nieodpowiedzialnego moralizowania, subiektywnych roszczeń i nieodpowiedzialnych działań⁵.

Problemem, zasługującym na uwagę w interesującym nas obszarze, jest również zjawisko podejmowania problematyki katastrofy klimatycznej na gruncie refleksji, zapoczątkowanej przez szeroko rozumiany „postmodernistyczny” zwrot, radykalnie kwestionujący całą dotychczasową tradycję uprawiania filozofii. Koncentracja na kwestiach interpretacji, biorąca w nawias (o ile nie unieważniająca) problematykę istnienia świata niezależnego od podmiotu, czyni jednak tę refleksję szczególnie skomplikowaną i w wielu miejscach niejasną. Kwestionowanie tradycyjnego rozróżnienia na naukę i technikę oraz sprowadzanie ludzkiej aktywności do tej ostatniej ogranicza i często wyjaławia refleksję, dla której punktem wyjścia są ustalenia tradycyjnie rozumianej nauki.

Wszystkie te zjawiska stanowiły i – jak można stwierdzić – do dzisiaj stanowią nurt drugorzędny w filozofii współczesnej, koncentrującej się na zagadnieniach wolności i twórczości oraz akcentującej kreatywną stronę ludzkiej subiektywności. Punktem wyjścia dla zdefiniowania katastrofy klimatycznej są obiektywne naukowe ustalenia nauk szczegółowych, z którymi główny nurt filozofii współczesnej nie jest skłonny się pogodzić (Meillassoux 2015; Ciążela 2021a). Odpowiedzialność za rozwój cywilizacji współczesnej jest z tej perspektywy zagadnieniem trudnym do zdefiniowania, o ile w ogóle możliwym. Dlatego też dyskusja na ten temat okazuje się z reguły mało konstruktywna.

Zauważyć trzeba, że na gruncie filozofii, zainspirowanej przez postmodernizm, pojawiła się refleksja próbująca podjąć kwestie związane z katastrofą ekologiczną. Wskazać można na Donna J. Haraway’a, Bruno Latoura, Isabelle Steghers, Sverre Raffansøe.

---

5 Radykalne formuły, takie jak „ekologia głęboka”, nie bez podstaw bywają kojarzone z tzw. ekoterroryzmem (Połuszna 2012).

Autorzy ci podejmują próbę wpisania kwestii odpowiedzialności w obszar ludzkiej sprawczości, rozumianej jako próba stworzenia nowego sposobu opisu świata katastrofy ekologicznej wywołanej przez człowieka (Bińczyk 2018).

Znamienne jest, że współczesna filozofia utraciła impet, który nadał jej ruch postmodernistyczny, głoszący hasła radykalnych prze-wartościowań i odnowy filozoficznego dyskursu. Z dzisiejszej per-spektywy trudno nie zauważyć, że pomimo pozorów oryginalności zbliżył on niebezpiecznie filozofię do neoliberalnego projektu gospo-darczego oraz logiki społeczeństwa konsumpcyjnego, odbierając jej tradycyjną suwerenność wobec sfery publicznej i radykalizm typowej dla niej postawy krytycznej. Koncentracja na nowych formułach opisu rzeczywistości i wyjątkowa kreatywność w tym zakresie do-prowadziły do stopniowej izolacji i zamknięcia się w swoistym getcie akademickości, którego murów główny nurt życia filozoficznego nie przekroczył do dnia dzisiejszego. W zakresie nas interesującym można do listy zjawisk, osłabiających pozycję filozofii we współczes-nej debacie publicznej, dotyczącej zagrożeń globalnych, dodać atak na teoretyczne podstawy nauki, rozwinięty przez tzw. „filozofię nauki” (Ciążela 2021a). W sytuacji, gdy debata wokół perspektyw katastrofy klimatycznej postawiła w centrum uwagi kwestię obiektywności wiedzy, będącej podstawą diagnoz, „filozofia nauki” nie tylko nie sprzyja udziałowi w debacie, ale bywa wręcz oskarżana o sprzyjanie „denializmowi klimatycznemu” (D’Ancona 2018, 95-114).

3. POLSKI WYMIAR DEBATY

Gdy mówimy o refleksji filozoficznej, związanej z dokonującym się obecnie radykalnym zwrotem, należy też zauważyć, że jej stan rów-nież w Polsce jest pokłosiem omawianej historii. Zainteresowanie problematyką globalną miało charakter dwutorowy. Pierwszy z in-teresujących nas nurtów miał charakter refleksji z pogranicza nauki i filozofii. Był on reakcją na debaty na temat przyszłości, zainicjowane

w latach 60. XX wieku również w polskich środowiskach naukowych, czego efektem stało się powołanie Komitetu Prognoz Polska 2000 przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk. Na gruncie polskiej filozofii nurt ten reprezentowali dwaj wybitni intelektualiści Bogdan Suchodolski i Adam Schaff, różnymi drogami rozpoczynając współpracę z Klubem Rzymskim. Na podkreślenie zasługuje tutaj aktywność Suchodolskiego, który nie tylko własną twórczością propagował problematykę zagrożeń, ale również patronował wydaniu *Odwagi utopii* Georga Pichta (Picht 1981), którą opatrzył wstępem oraz ostatniego manifestu założyciela Klubu Rzymskiego Aurelio Peccei *Przyszłość jest w naszych rękach* (Peccei 1987) w tłumaczeniu najbliższej współpracownicy Suchodolskiego, Ireny Wojnar, kontynuującej jego aktywność (Wojnar 2006). Twórczość Adama Schaffa z różnych względów wzbudziła większe zainteresowanie poza granicami niż w kraju. Podkreślić należy, że twórczość obu tych filozofów nie wywołała jednak głębszego odzewu. Podobnie w latach 90. polskie wydanie *Zasady odpowiedzialności* Hansa Jonasa nie wywołało poważniejszej reakcji intelektualnej.

W XXI wieku najpoważniejszymi nawiązaniem były próby inicjowania debaty wokół filozofii odpowiedzialności przez Jacka Fileka i Helenę Ciążełę. Trzeba jednak podkreślić, że tylko ta ostatnia podjęła zagadnienia w kontekście problemów rozwoju cywilizacji współczesnej, proponując etykę odpowiedzialności globalnej (Ciążeła 2006; 2018; 2019; 2020; 2021a; 2021b). Jacek Filek podjął próbę rozwinięcia badań nad szeroko rozumianą filozofią odpowiedzialności jako nurtu, podejmującego bardzo różne zagadnienia (Filek 2003; 2004).

Znacznie szerszym kierunkiem, chociaż również nie przekraczającym peryferii rozwoju polskiej filozofii, stała się refleksja nad rozwojem zrównoważonym, wywodząca się z nurtu katastroficznego, ale wyraźnie łagodząca jego przesłanie w kierunku inspiracji dla stopniowego budowania w przyszłości modelu cywilizacji, podejmującego rozwiązania narastających problemów globalnych. Jej

punktem wyjścia stała się koncepcja wypracowana przez Organizację Narodów Zjednoczonych oraz podjęta na forum międzynarodowym jako swoście „oficjalna” koncepcja podejmowania wyzwań i zagrożeń niesionych przez żywiolowy rozwój cywilizacji współczesnej (Kuzior 2014a; 2014b). Filozofia zrównoważonego rozwoju posiada wiele wariantów. Posiada też jednak wiele ograniczeń związanych ze swoim charakterem filozofii rozwijającej i uzasadniającej polityczne deklaracje wielkich organizacji międzynarodowych – ONZ i UE oraz uczestniczącego w tych działaniach Rządu RP. Konsekwencją jest aprobata i uznanie za punkt wyjścia nie tylko tych ogólnych idei, ale także ich konkretnego kształtu. Ceną za aprobatę okazało się ograniczenie krytycyzmu wobec rozgrywających się wydarzeń i moralizm, który prowadzi do oskarżeń o ideologizację.

Nurt filozofii zrównoważonego rozwoju często spotyka się w praktyce polskiej refleksji filozoficznej z ekofilozofią, chociaż podkreślić trzeba, że oba te zjawiska są w istocie różne co do swojej genezy i zainteresowań. Za polskiego założyciela i jednego z inicjatorów nurtu ekofilozofii uchodzi działający na emigracji Henryk Skolimowski, którego działalność na tym polu sięga lat 60. dwudziestego wieku. Nawiązała ona do szerokiego nurtu poszukiwań utraconej w procesie rozwoju cywilizacji pierwotnej jedności między człowiekiem a przyrodą, odnowionego przez rozwój studenckiego ruchu kontestacji cywilizacji współczesnej (Skolimowski 1992; 1993).

Ekofilozofia w Polsce funkcjonuje w dwóch zasadniczych formułach: ekofilozofii politycznej i ekofilozofii akademickiej. Pierwsza z nich towarzyszy aktywistom environmentalistycznym. W ich działaniach ogranicza się do popularyzacji koncepcji spopularyzowanych uprzednio na Zachodzie (przede wszystkim „ekologii głębokiej” Arne Naessa), nie wywołując szerszego odzewu. W przeciwieństwie do ekofilozofii politycznej, ekofilozofia akademicka jest nurtem samodzielnym i twórczym. Chociaż oczywiście powstała z inspiracji ekofilozofii zachodniej i pewne jej echa odzywają się w jej refleksji, to generalnie łączy ją z nią nie tyle zestaw treści, co wspólne

definiowanie problemu. Polska ekofilozofia zajmuje się, podobnie jak zachodnia, relacją między człowiekiem a przyrodą. Trzeba jednak podkreślić, że w swoich poszukiwaniach wykracza poza filozoficzne spekulacje, sięgając do wiedzy naukowej i koncepcji politycznych, takich jak idea rozwoju trwałego i zrównoważonego, oraz prezentując postawy otwarte na nowe zjawiska i treści.

Bogactwo nurtów i stanowisk w polskiej akademickiej refleksji ekofilozoficznej zasługuje na samodzielne opracowanie. Nie podejmując w tym miejscu takiego opisu, ograniczę się tylko do próby wymienienia najbardziej reprezentatywnych zjawisk. Należy tutaj przywołać dokonania Józefa Marcelego Dołęgi (Dołęga 1998; 2001; 2005; 2006; Zbigniewa Hulla (Hull 1984; 1996; 2006; 2008; 2015), Zbigniewa Łepki (Łepko 1994; 2003; 2018), Andrzeja Papuzińskiego (Papuziński 1998; 2008; 2017), Zdzisławy Piątek (Piątek 2008), Ryszarda Sadowskiego (Sadowski 2015), Włodzimierza Tyburskiego (Tyburski 1993; 1995; 2011; 2013), Stanisława Zięby (Zięba 2006). Ich twórczości nie da się sprowadzić do wspólnego mianownika, ale tworzy zjawisko ciekawe i godne uwagi. Niestety w Polsce stanowi ona, podobnie jak polityczny ekwiwalent ekofilozofii, jakim jest ruch „zielonych”, obszar aktywności grona pasjonatów, nie spotykających się z szerszym społecznym odzewem, chociaż w przypadku ekofilozofii akademickiej mamy do czynienia z ciekawym i ważnym zjawiskiem intelektualnym, w przeciwieństwie do jej politycznej postaci.

Zjawiskiem, którego obecność wypada odnotować, jest nawiązanie do sygnalizowanego już poszukiwania syntezy między zjawiskami rodzącymi się jako kontynuacje refleksji postmodernistycznej z problematyką katastrofy ekologicznej. Nurt ten pojawia się w działaniach wydawnictwa Krytyka Polityczna i publikacjach związanego z nim środowiska intelektualnego. Na podkreślenie zasługuje to, że w wydawnictwie tym pojawiły się tłumaczenia pozycji istotnych dla współczesnej debaty nad kwestiami katastrofy klimatycznej (Latour 2009; Weltzer 2010; Leggewie, Weltzer 2012; Stern 2010; Jamail 2020). Jeśli chodzi o własny dorobek środowiska, to cechuje

go charakterystyczne dla całego nurtu marginalizowanie znaczenia wiedzy naukowej oraz koncentrowanie się na kwestiach technologii, konkretnych problemach oraz programowe unikanie debaty, zmierzającej ku generalizacjom, czego najlepszym przykładem jest pozycja *Ekologia. Przewodnik Krytyki politycznej* (Sutowski, Tokarz 2009).

Najbardziej znaną publikacją z ostatnich lat, nie tylko na gruncie omawianego nurtu, ale ogólnie filozofii, podejmującej kwestie związane z katastrofą klimatyczną, stała się książka Ewy Bińczyk *Epoka człowieka Retoryka i marazm antropocenu* (Bińczyk 2018). Na sukces książki wpłynął w pewnym stopniu fakt zbiegnięcia się czasu jej publikacji z ogłoszeniem w październiku 2018 roku przełomowego raportu IPCC, radykalizującego oceny tempa zmian klimatycznych⁶. Trudno jednak nie zauważyć, że wspomniana książka, koncentrująca się na zagadnieniach technologii⁷ oraz marginalizująca znaczenie nauki jako autonomicznej sfery ludzkiej aktywności, koncentruje się jedynie na krytyce technologicznego utopizmu, widzącego środek zaradczy dla pogłębiającego się kryzysu w nowych wynalazkach, pozwalających likwidować negatywne konsekwencje stosowania dotychczasowych technologii. W sumie więc książka, pomimo zbieżności w czasie z publikacją przywołanego raportu IPCC, nie podjęła wyzwań niesionych przez ten dokument. Nie wywołała też (jak dotąd) jakiegóż poważnej dyskusji i nie pociągnęła za sobą konsekwencji teoretycznych, prowadzących do odrodzenia debaty na temat zagrożenia katastrofą klimatyczną.

---

6 Autorka książki stała się, obok księdza Adama Bonieckiego, „frontwoman” 43. numeru *Tygodnika Powszechnego* z 2018 roku, w którym *leitmotivem* jest tekst ogłoszonego właśnie pierwszego z raportów IPCC, modyfikujących dotychczasowe umiarkowane w swojej treści oceny stanu zagrożenia katastrofą klimatyczną (Boniecki 2018; Bińczyk, Robiński 2018; Robiński 2018).

7 Autorka używa formuły technonauki jako swoistej alternatywy dla tradycyjnego rozróżnienia nauki i techniki, podkreślając jednostronnie praktyczny wymiar zastosowań nauki oraz marginalizując specyfikę wiedzy naukowej (Bińczyk 2012).

4. ZAKOŃCZENIE

Gwałtownie nadciągająca katastrofa klimatyczna awansuje bardzo szybko na liście globalnych zagrożeń dla dalszego trwania ludzkiej cywilizacji na naszej planecie i uzyskuje rangę jednego z najważniejszych (o ile nie najważniejszego) zagadnień naszej współczesności. Świadomość tego zagrożenia trwa pomimo różnych odwracających uwagę wydarzeń globalnych, jak pandemia Covid-19 czy wojna w Ukrainie. Proces ten, podobnie jak w przypadku wielu innych procesów rozwoju świadomości w skali globalnej, jest złożony i skomplikowany, szczególnie, gdy w grę wchodzi poważne interesy ekonomiczne i polityczne różnych środowisk, które czują się zagrożone przez nowe definiowanie zagrożeń i wyzwań, stojących przed ludzkością.

Środowiska filozoficzne, zarówno w skali globalnej, jak i w polskim wymiarze, okazują się w kwestii katastrofy klimatycznej nastawione bardzo zachowawczo. Postawa ta nie jest ani naturalna, ani oczywista. Ma jednak obiektywne przesłanki. Po pierwsze w środowiskach filozoficznych istnieje, sięgająca jeszcze pierwszej połowy XX wieku, obawa przed angażowaniem się w aktualne konflikty polityczne i światopoglądowe. Tradycja ta stanowi jednak jedynie już bardzo ogólny kontekst interesujących nas kwestii. Znacznie istotniejsza w sferze zagadnień katastrofy klimatycznej jest wspomniana już walka z katastroficznymi diagnozami rozwoju cywilizacji, rozwinięta przez kręgi wielkiego biznesu. Kampania deprecjacji, stygmatyzacji i ośmieszania „katastrofistów”, „neomaltuzjanistów”, „ekologów” stworzyła klimat marginalizacji i atmosferę obaw o przypisanie do prześladowanej mniejszości, które nadal kładą się cieniem na debatach, dotyczących problemów katastrofy klimatycznej (Ciążela 2018).

Nie tylko traumy związane z zaangażowaniem i ich konsekwencje w postaci zamykania się w gettach akademizmu decydują o kondycji filozofii współczesnej w omawianym aspekcie. Zjawiskiem nie mniej istotnym jest rozwój w ostatnich dziesięcioleciach, mówiąc słowami

Władysława Tatarkiewicza, kolejnej fazy filozoficznego maksymalizmu, zgłaszającego roszczenia do tworzenia uniwersalnej filozofii, obejmującej swoimi roszczeniami wszelkie inne obszary refleksji, od refleksji naukowej poczynając. Negowanie autonomii nauki pod hasłem budowania „filozofii nauki” dotyczy bezpośrednio interesujących nas zagadnień (Ciążela 2021a). Trzeba jednak pamiętać, że postulaty filozoficznego maksymalizmu wywołały cały szereg reperkusji i wystąpień środowisk konserwatywnych przeciwko tak zwanemu „lewactwu”, „marksizmowi kulturowemu” itp. Ekscesy⁸ obu stron tej debaty wpłynęły negatywnie na pozycję filozofii jako obszaru uprawiania rzetelnej i odpowiedzialnej refleksji.

Przedstawiony w ogólnych zarysach obraz problemu stosunku filozofii współczesnej do perspektywy katastrofy klimatycznej zarówno w jej ogólnym, jak i polskim wymiarze, nie napawa optymizmem. W sytuacji, gdy mamy do czynienia z bardzo dramatycznym rozwojem wydarzeń, trudno jest prognozować dalszy rozwój zjawiska. Można tylko zauważyć, że w obecnym stanie rzeczy filozofia przestała być znaczącym czynnikiem kształtowania świadomości społecznej. Czy jej znaczenie wzrośnie, zależy przede wszystkim od niej samej.

BIBLIOGRAFIA

- Bińczyk, E. (2012). *Technonauka w społeczeństwie ryzyka. Filozofia wobec niepożądanego następstwa praktycznego sukcesu nauki*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Bińczyk, E. (2018). *Epoka człowieka. Retoryka i marazm antropocenu*. Warszawa: PWN.

---

⁸ Dobrą ilustracją takich sytuacji mogą być tytuły książek uznanych autorów, np.: Głupcy, oszuści, podżegacze. Myśliciele nowej lewicy (Scruton 2018), *Umysł zamknięty. O tym jak amerykańskie szkolnictwo wyższe zawiodło demokrację i zubożyło dusze amerykańskich studentów* (Bloom 2012), *Jak brednie podbiły świat. Krótka historia współczesnych urojeń* (When 2005).

- Bińczyk, E., Robiński, A. (2018). Planeta własnego wyrobu. *Tygodnik Powszechny*, 43. <https://www.tygodnikpowszechny.pl/planeta-wlasnego-wyrobu-155755>.
- Bloom, A. (2012) *Umysł zamknięty. O tym jak amerykańskie szkolnictwo wyższe zawiodło demokrację i zubożyło dusze amerykańskich studentów*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i Ska. [Bloom, A. (1987). *The Closing of the American Mind: How Higher Education Has Failed Democracy and Impoverished the Souls of Today's Students*. Simon and Schuster].
- Boniecki, A. (2018). Ten straszny antropocen. *Tygodnik Powszechny*, 43. <https://www.tygodnikpowszechny.pl/ten-straszny-antropocen-155792>.
- Buckminster Fuller, R. (2019). *Instrukcja sterowania Statkiem Kosmicznym Ziemia*. Kraków: Księgarnia Akademicka. [Buckminster Fuller, R. (1969). *Operating Manual For Spaceship Earth*. Southern Illinois University Press].
- Capra, F. (1987). *Punkt zwrotny: nauka, społeczeństwo i nowa kultura*. Warszawa: PIW. [Capra, F. (1983). *The Turning Point. Science, Society, and the Rising Culture*. Random House Publishing Group].
- Capra, F. (1995). *Należać do wszechświata*. Kraków: Wydawnictwo Znak. [Capra, F. (1991). *Belonging to the Universe. Explorations on the Frontiers of Science and Spirituality*. Harper San Francisco].
- Capra, F. (2001). *Tao Fizyki. W poszukiwaniu podobieństw między fizyką współczesną a mistycyzmem Wschodu*. Poznań: Wydawnictwo Rebis. [Capra, F. (1983). *The Tao of physics*. West Land Press].
- Ciążela, H. (2006). *Problemy i dylematy etyki odpowiedzialności globalnej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Ciążela, H. (2018). „Statek kosmiczny Ziemia”. „Maltuzjanizm” oraz „neomaltuzjanizm” lat 60. i 70. XX wieku i ich krytycy – niezakończona debata. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie*, 123, 89-101.
- Ciążela, H. (2019). The collapse of the sustainable development strategy as the collapse of the modern civilization. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie*, 141, 65-76.
- Ciążela, H. (2020). *Eksterminizm – perspektywa rozwoju cywilizacji współczesnej?*. W: K. Łukaszewska (red.), *Globalna odpowiedzialność człowieka. Między analizą zjawisk a prognozą etyczną*, 71-83. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Ciążela, H. (2021a). The approach of the exact sciences and philosophy towards the looming climate change disaster. *Ruch Filozoficzny*, 77(4), 41-56.
- Ciążela, H. (2021b). *Październik 2018 – początek duchowego zwrotu w rozwoju ludzkiej cywilizacji?*. W: A. Piejka, I. Wojnar (red.), *Humanistyczne ambivalencje*

- globalizacji. Zbiór studiów*, 19-30. Warszawa: PAN – Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus”.
- Cowie, J. (2009). *Zmiany klimatyczne. Przyczyny, przebieg i skutki dla człowieka*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego. [Cowie, J. (2007). *Climate Change. Biological and Human Aspects*. Cambridge University Press].
- D’Ancona, M. (2018). *Postprawda*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej. [D’Ancona, M. (2017). *Post-Truth*. London: Penguin Random House].
- Devall, B., Sessions, G. (1995). *Ekologia głęboka. Życie w przekonaniu iż Natura coś znaczy*. Warszawa: Wydawnictwo Pusty Obłok. [Deval, B., Sessions, G. (1985). *Deep Ecology. Living as If Nature Mattered*. Gibbs Smith].
- Dołęga, J.M. (1998). *Człowiek w zagrożonym środowisku. Z podstawowych zagadnień sozologii*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej.
- Dołęga, J.M. (2001). *Koncepcja sozologii systemowej*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Dołęga, J.M. (2005). *Zarys sozologii systemowej*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Dołęga, J.M. (2006). *Ekofilozofia – nauka XXI wieku. Problemy Ekorozwoju*, 1(1), 17-22.
- Dziubek-Hovland, M. (2004). *Przyroda nie należy do człowieka: sylwetka i ekofilozofia Arne Naessa na tle norweskiej filozofii ekologicznej*. Bystra k. Bielska-Białej: Stowarzyszenie „Pracownia na Rzecz Wszystkich Istot”.
- Dzwonkowska, D. (2019). *Etyka cnót środowiskowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.
- Ehrlich, P. (1968). *The Population Bomb*, New York: Sierra Club – Ballantine Books.
- Filek, J. (2003). *Filozofia odpowiedzialności w XX wieku*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Filek, J. (2004). *Filozofia odpowiedzialności w XX wieku. Teksty Źródłowe*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Gates, B. (2021). *Jak ocalić świat od katastrofy klimatycznej. Rozwiązania które już mamy, Zmiany, jakich potrzebujemy*. Warszawa: Wydawnictwo Agora. [Gates, B. (2021). *How to Avoid a Climate Disaster The Solutions We Have and the Breakthroughs We Need*. Penguin Books].
- Giddens, A. (2009). *Europa w epoce globalnej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. [Giddens, A. (2007). *Europe in the Global Age*. Wiley].
- Giddens, A. (2010). *Klimatyczna katastrofa*. Warszawa: Prószyński i S-ka. [Giddens, A. (2009). *Politics of Climate Change*. Wiley].
- Gore, A. (2007). *Niewygodna prawda. Apel o ratowanie naszej planety przed katastrofalnymi skutkami globalnego ocieplenia*. Katowice: Wydawnictwo Sonia

- Draga. [Gore, A. (2007). *An Inconvenient Truth. The Crisis of Global Warming*. Bloomsbury].
- Gore, A. (2008). *Zamach na rozum*. Katowice: Wydawnictwo Sonia Draga. [Gore, A. (2008). *The Assault on Reason*. Bloomsbury].
- Gore, A. (2018). *Prawda nadal niewygodna*. Katowice: Wydawnictwo Sonia Draga – Wydawnictwo Post Scriptum. [Gore, A. (2017). *An Inconvenient Sequel: Truth to Power. Your Action Handbook to Learn the Science, Find Your Voice, and Help Solve the Climate Crisis*. Rodale].
- Hoły-Łuczaj, M. (2018). *Radykalny nonantropocentryzm. Martin Heidegger i ekologia głęboka*. Warszawa – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego – Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie.
- Hull, Z. (1984). Świadomość ekologiczna. *Aura*, 11, 24.
- Hull, Z. (1996). Współczesny kryzys ekologiczny a technika. *Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego*, 10, 177-187.
- Hull, Z. (2006). Ekofilozofia i środowisko przyrodnicze. *Studia Ecologiae et Bioethicae*, 4(1), 367-376.
- Hull, Z. (2008). Filozoficzne i społeczne uwarunkowania rozwoju zrównoważonego. *Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development*, 3(1), 27-31.
- Hull, Z. (2010). Ekofilozofia a „filozofia zrównoważonego rozwoju”. *Studia Ecologiae et Bioethicae*, 8(1), 197-205.
- Hull, Z. (2015). Paradygmat ekologiczny a idea zrównoważonego rozwoju. *Wschodni Rocznik Humanistyczny*, 11, 71-83.
- IPCC. (2018). *Global Warming of 1.5 °C*. (<https://www.ipcc.ch/sr15/>), [dostęp: 2022/11/04].
- Jacobs, D.W. (2016). *Historia (i tajemnica) wszechświata. Dramat D.W. Jacobs na podstawie życia, pracy i tekstów R. Buckminstera Fullera*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Jamail, D. (2020). *Koniec lodu. Jak odnaleźć sens w byciu świadkiem katastrofy klimatycznej*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej. [Jamail, D. (2019). *The End of Ice. Bearing Witness and Finding Meaning in the Path of Climate Disruption*. New Press].
- Jelewska, A. (2014). *Ekotopie. Ekspansja technokultury*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Jonas, H. (1996). *Zasada odpowiedzialności. Etyka dla cywilizacji technologicznej*. Kraków: Wydawnictwo Platan. [Jonas, H. (1984). *The Imperative of Responsibility: In Search of Ethics for the Technological Age*. University of Chicago Press].
- Kuzior, A. (2014a). *Aksjologia zrównoważonego rozwoju*. Banska Bystrica: Belianum.

- Kuzior, A. (2014b). Dekada edukacji dla zrównoważonego rozwoju. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie*, 72, 87-100.
- Latour, B. (2009). *Polityka Natury. Nauki wkraczają do demokracji*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej. [Latour, B. (2004). *Politics of Nature. How to Bring the Sciences Into Democracy*. Harvard University Press].
- Leggewie, C., Weltzer, H. (2012). *Koniec świata, jaki znaliśmy. Klimat, przyszłość i szanse demokracji*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej. [Leggewie, C., Weltzer, H. (2009). *Das Ende der Welt, wie wir sie kannten. Klima, Zukunft und die Chancen der Demokratie*. Frankfurt am Main: Fischer].
- Lovelock, J. (2003). *Gaja. Nowe spojrzenie na życie na Ziemi*. Warszawa: Pruszyński i S-ka. [Lovelock, J. (1979). *Gaia, a new look at life on earth*. Oxford University Press].
- Lovelock, J. (2009). *Czym jest Gaja*. W: M. Sutowski, J. Tokarz (red.), *Ekologia. Przewodnik Krytyki Politycznej*, 118-148. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Łepko, Z. (1994), Ku ekofilozofii. *Studia Philosophiae Christianae*, 30(1), 21-34.
- Łepko, Z. (2003), *Antropologia kryzysu ekologicznego w świetle współczesnej literatury niemieckiej*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Łepko, Z. (2018). W sprawie środowiskowej ochrony człowieczeństwa człowieka. *Seminare. Poszukiwania Naukowe*, 39(1), 69-80.
- Maslin, M. (2018). *Zmiany klimatu. Krótkie wprowadzenie*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. [Maslin, M. (2004). *Global Warming: A Very Short Introduction*. Oxford University Press].
- Meadows, D.L., Meadows, D.H., Randers, J., Behrens III, W.W. (1973). *Granice wzrostu*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne. [Meadows, D.L., Meadows, D.H., Randers, J., Behrens III, W.W. (1972). *The Limits to Growth*. Universe Books].
- Meillassoux, Q. (2015). *Po skończoności. Esej o koniecznej przygodności*. Warszawa: Fundacja Augusta hr. Cieszkowskiego. [Meillassoux, Q. (2009). *After Finitude. An Essay on the Necessity of Contingency*. Bloomsbury Academic].
- Nasza wspólna przyszłość. Raport światowej Komisji do spraw Środowiska i Rozwoju*. (1991). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Papuziński, A. (1998). *Życie – nauka – ekologia (prolegomena do kulturalistycznej filozofii ekologii)*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Papuziński, A. (2005). *Zrównoważony rozwój a współczesny problem: ontologia polityki ochrony środowiska*. W: A. Papuziński (red.), *Zrównoważony rozwój: od utopii do praw człowieka*, 30-51. Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Branta.

- Papuziński, A. (2017). *Filozofia Raportu Brundtland*. W: R.F. Sadowski, Z. Łepko (red.), „Teoria” i „praxis” zrównoważonego rozwoju”, 127-142. Warszawa: Towarzystwo Naukowe Franciszka Salezego.
- Peccei, A. (1987). *Przyszłość jest w naszych rękach*. Warszawa: PWN. [Peccei, A. (1981). *One Hundred Pages for the Future: Reflections of the President of the Club of Rome*. Pergamon Press].
- Piątek, Z. (2008) *Ekofilozofia*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Picht, G. (1981). *Odwaga utopii*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy. [Picht, G. (1970). *Mut Zur Utopie. Die Grossen Zukunftsaufgaben: Zwölf Vorträge*. Piper].
- Pitron, G. (2020). *Wojna o metale rzadkie. Ukryte oblicze transformacji energetycznej i cyfrowej*. Warszawa: Wydawnictwo Kogut. [Pitron, G. (2020). *The Rare Metals War. The Dark Side of Clean Energy and Digital Technologies*. Scribe].
- Popkiewicz, M. (2012). *Świat na rozdrożu*. Katowice: Wydawnictwo Sonia Draga.
- Popkiewicz, M., Kardaś, A., Malinowski, S. (2019). *Nauka o klimacie. Obserwacje zmian klimatu teraz i w przeszłości. Mechanizmy działania systemu klimatycznego. Dawne zmiany klimatu – co, kiedy, jak i dlaczego. Obecna zmiana klimatu – obserwacje, przyczyny. Przyszła zmiana klimatu – dokąd zmierzamy. Klimatyczne kontrowersje*, Katowice: Wydawnictwo Sonia Draga – Wydawnictwo Postfactum – Wydawnictwo Nieoczywiste.
- Posłuszna, E. (2012). *Ekstremizm ekologiczny. Źródła – przejawy – perspektywy*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Rich, N. (2020). *Ziemia. Jak doprowadziliśmy do katastrofy?*. Warszawa: Wydawnictwo W.A.B. [Rich, N. (2019). *Losing Earth. A Recent History*. Farrar, Straus and Giroux].
- Robiński, A. (2018). Zmierzch człowieka. *Tygodnik Powszechny*, 43. <https://www.tygodnikpowszechny.pl/zmierzch-epoki-czlowieka-155754>.
- Sadowski, R.F. (2015). *Filozoficzny spór o rolę chrześcijaństwa w kwestii ekologicznej*. Warszawa: Towarzystwo Naukowe Franciszka Salezego.
- Scruton, R. (2018). *Głupcy, oszuści, podżegacze. Myśliciele nowej lewicy*. Poznań: Zysk i S-ka. [Scruton, R. (1985). *Fools, Frauds and Firebrands. Thinkers of the New Left*. Longman].
- Singer, P. (2006). *Jeden świat. Etyka globalizacji*. Warszawa: Książka i Wiedza. [Singer, P. (2002). *One World Now. The Ethics of Globalization*. Text].
- Skolimowski, H. (1992). *Nadzieja matką mądrych*. Łódź: Akapit Press.

- Skolimowski, H. (1993). *Filozofia żyjąca. Ekofilozofia jako drzewo życia*. Warszawa: Wydawnictwo Pusty Obłok. [Skolimowski, H. (1992). *Living philosophy: Eco-philosophy as a tree of life*. Penguin – Arkana].
- Sloterdijk, P. (2021). *Co się zdarzyło w XX wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia. [Sloterdijk, P. (2018). *What Happened in the Twentieth Century? Towards a Critique of Extremist Reason*. Polity Press].
- Stern, N. (2009). *Ekonomia zmian klimatycznych – podsumowanie raportu*. W: M. Sutowski, J. Tokarz (red.), *Ekologia. Przewodnik Krytyki Politycznej*, 294–348. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Stern, N. (2010). *Globalny ład. Zmiany klimatu a powstanie nowej epoki postępu i dostatku*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej. [Stern, N. (2009). *The Global Deal. Climate Change and the Creation of a New Era of Progress and Prosperity*. Public Affairs].
- Sutowski, M., Tokarz, J. (red.). (2009). *Ekologia. Przewodnik Krytyki Politycznej*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Thoreau, H.D. (2018). *Walden czyli życie w lesie*. Poznań: Dom Wydawniczy „Rebis”. [Thoreau, H.D. (1854). *Walden; or, Life in the Woods*. Boston: Ticknor and Fields].
- Tyburski, W. (1993). *Pojednać się z Ziemią. W kręgu humanizmu ekologicznego*. Toruń: IPIR.
- Tyburski, W. (1995). *Etyka i ekologia*. Toruń: Polski Klub Ekologiczny.
- Tyburski, W. (2013). *Dyscypliny humanistyczne i ekologia*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Tyburski, W. (red.). (2011). *Zasady kształtowania postaw sprzyjających zrównoważonemu rozwojowi*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Wallace-Wells, D. (2019). *Ziemia nie do życia. Nasza planeta po globalnym ociepleniu*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i Ska. [Wallace-Wells, D. (2019). *The Uninhabitable Earth. Life After Warming*. Tim Duggan Books].
- Ward, B. (1966). *Spaceship Earth*. New York: Columbia University Press.
- Ward, B. (1983). *Dom człowieka*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Ward, P.D. (2010). *Hipoteza Medei. Czy życie na Ziemi zmierza do samounicestwienia?* Warszawa: Prószyński i S-ka. [Ward, P.D. (2009). *The Medea hypothesis: is life on Earth ultimately self-destructive?*. Princeton University Press].
- Weizsäcker, E.U. von, Lovins, A.B., Lovins, H.L. (1999). *Mnożnik Cztery. Podwojony dobrobyt – dwukrotnie mniejsze zużycie zasobów naturalnych. Nowy raport dla Klubu Rzymskiego*. Polskie Towarzystwo Współpracy z Klubem Rzymskim. Toruń: Wydawnictwo Rolewski. [Weizsäcker, E.U. von, Lovins, A.B., Lovins, H.L. (1997). *Factor Four. Living Twice as Well on Half as Much*. Earthscan].

- Welzer, H. (2010). *Wojny klimatyczne*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej. [Welzer, H. (2008). *Climate wars: Why people will be killed in the twenty-first century*. S. Fischer].
- Wheen, F. (2005). *Jak brednie podbiły świat. Historia współczesnych urojeń*. Warszawa: Wydawnictwo „Muza”. [Wheen, F. (2004). *How mumbo-jumbo conquered the world: A short history of modern delusions*. Harper Perennial].
- Wojnar, I. (2006). *Edukacyjna kultura przyszłości*. Warszawa: PAN – Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus”.
- Zięba, S. (2004). *Historia myśli ekologicznej*. Lublin: Wydawnictwo KUL.

ENVIRONMENTAL CATASTROPHE – FROM FORECAST TO REALITY. THE GLOBAL PROBLEM OF PHILOSOPHICAL REFLECTION THROUGH THE POLISH MIRROR

Abstract. We live in a time of civilization breakthrough. Human activity aimed at the submission of the natural environment resulted in its devastation with disastrous consequences. Scientific predictions published since October 2018 show the threat of a global climate catastrophe in the coming years as an inevitable scenario unless we counteract it effectively. Preventing the catastrophe is becoming one of the most pressing problems facing the world today. This article examines the ways contemporary philosophy is addressing this issue, arguing that in fact there is no specific philosophical reaction to the climate catastrophe and advancing an explanation of such a striking negligence.

Keywords: Global climate catastrophe; contemporary philosophy; contemporary Polish philosophy; philosophy of responsibility; eco-philosophy

---

HELENA CIĄŻELA

Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

(The Maria Grzegorzewska University, Poland)

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3151-0623>

hciazela@aps.edu.pl

DOI 10.21697/spch.2023.59.A.07

Tekst jest udostępniany na zasadach licencji Creative Commons (CC BY-ND 4.0 Międzynarodowe).

Zgłoszono: 24/11/2022. Zrecenzowano: 27/02/2023. Zaakceptowano do publikacji: 24/04/2023.